

Kristen R. Ghodsee

1970 doğumlu Amerikalı yazar, etnograf, Rusya ve Doğu Avrupa Çalışmaları profesörü. Eserleriyle çok sayıda ödül kazanan Ghodsee, halen Pennsylvania Üniversitesi'nde Rusya ve Doğu Avrupa Çalışmaları bölümü başkanıdır. Aynı üniversitede Antropoloji ve Karşılaştırmalı Edebiyat lisansüstü programlarında görev yapmaktadır. Rusya ve Doğu Avrupa'da toplumsal cinsiyet, sosyalizm, sosyalizm sonrası ve gündelik hayat konularını çalışan yazarın yazıları yirmi beşten fazla dile çevrilmiştir. *Kızıl Savaşçı Kadınlar* kitabıyla ilk kez Türkçeye kazandırılan yazarın kitaplarından bazıları şunlardır: *Second World, Second Sex: Socialist Women's Activism and Global Solidarity during the Cold War* (2019); *Why Women Have Better Sex Under Socialism: And Other Arguments for Economic Independence* (2018); *Red Hangover: Legacies of Twentieth-Century Communism* (2017); *From Notes to Narrative: Writing Ethnographies that Everyone Can Read* (2016); *The Left Side of History* (2015); *Lost in Transition: Ethnographies of Everyday Life after Communism* (2011).

Eserin özgün adı:
Red Valkyries
Feminist Lessons from
Five Revolutionary Women
(Verso 2022)

Bu kitabın “Giriş” ve “Komünist Savaşçı” başlıklı Birinci Bölümü
Gülden Kurt Gevinç tarafından çevrilmiş, Senem Erdoğan ve Cem Eroğul
tarafından gözden geçirilmiştir.

KIZIL SAVAŞI KADINLAR
Beş Devrimci Kadından Dersler

Kristen R. Ghodsee

İngilizceden Çeviren

Senem Erdoğan

Yordam Kitap: 446 • **Kızıl Savaşçı Kadınlar** • Kristen R. Ghodsee
ISBN 978-605-172-617-5 • *Çeviri*: Senem Erdoğan • *Redaksiyon*: Cem Eroğul
Kapak ve İ Tasarım: Savaş eki • *Birinci Basım*: Ekim 2023

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Őti. (Sertifika No: 44790)
ÇatalçeŐme Sokağı GendaŐ Han No: 19 Kat: 3 34110 Cađalođlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İŐ Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

KIZIL SAVAŐCI KADINLAR
Beş Devrimci Kadından Dersler

Daisy'ye,
Çünkü köpekler de insanlara yoldařlık edebilir.

İÇİNDEKİLER

KİTAPTA Kİ RESİMLERİN LİSTESİ	11
YAZARIN NOTU	13
ÖNEMLİ OLAYLAR ÇİZELGESİ	17
GİRİŞ	
BURJUVA FEMİNİZMİ VE HUZURSUZLUKLARI	19
1	
KESKİN NİŞANCI: LÜDMİLA PAVLİÇENKO (1916-1974)	37
2	
KOMÜNİST SAVAŞÇI: ALEKSANDRA KOLLONTAY (1872-1952)	67
3	
RADİKAL PEDAGOG: NADEJDA KRUPSKAYA (1869-1939)	99
4	
ATEŞLİ BOLŞEVİK: İNESSA ARMAND (1874-1920)	127
5	
ENTERNASYONAL AMAZON: ELENA LAGADİNOVA (1930-2017)	151
SONUÇ	
KIZIL SAVAŞÇI KADINLAR'DAN ALABİLECEĞİMİZ DOKUZ DERS	175
TEŞEKKÜR	198
İLERİ OKUMA ÖNERİLERİ	202
NOTLAR	205
DİZİN	218

KİTAPTA Kİ RESİMLERİN LİSTESİ

- Resim 0.1 – İkinci Dünya Savaşı'ndaki kadın ve erkek partizanları yücelten bir anıt, Sofya, Bulgaristan
- Resim 0.2 – Elena Lagadinova ve Angela Davis, Davis'in 1972 tarihli Bulgaristan ziyareti sırasında
- Resim 1.1 – Lüdmila Pavliçenko'nun 1942 tarihli propaganda fotoğrafı
- Resim 1.2 – Lüdmila Pavliçenko'yla Aleksey Kitsenko, 1942
- Resim 1.3 – Lüdmila Pavliçenko'nun portre fotoğrafı, 1942
- Resim 1.4 – Vladimir Pçelintsev, Nikolay Krasavçenko ve Lüdmila Pavliçenko, 1942
- Resim 1.5 – Yargıç Robert Jackson, Lüdmila Pavliçenko ve Eleanor Roosevelt
- Resim 2.1 – Aleksandra Kollontay'ın portre fotoğrafı
- Resim 2.2 – Genç Aleksandra Kollontay
- Resim 2.3 – Azize Kollontay ve Kıskançlık Ejderhası, Paolo Uccello (1475) ve Elisheva Levy (2018)
- Resim 2.4 – Pavel Dibenko ve Aleksandra Kollontay, 1920.
- Resim 2.5 – Aleksandra Kollontay, oğlu Mişa'yla
- Resim 3.1 – Nadejda Krupskaya'nın portresi
- Resim 3.2 – Genç ve cüretkâr Nadejda Krupskaya
- Resim 3.3 – Nadejda Krupskaya Sovyet işçilerle birlikte
- Resim 3.4 – Nadejda Krupskaya, 1930'lar.
- Resim 4.1 – İnessa Armand beş çocuğuyla birlikte, 1909
- Resim 4.2 – İnessa Armand, 1895
- Resim 4.3 – İnessa Armand'ın Samara belde kütüğüne kaydının belgeleri, 1912
- Resim 4.4 – İnessa Armand, 1920
- Resim 5.1 – Elena Lagadinova, 1944
- Resim 5.2 – Elena Lagadinova annesinin cenazesinde, 1934
- Resim 5.3 – Elena Lagadinova arkadaşlarıyla SSCB'de, 1948
- Resim 5.4 – Elena Lagadinova yoldaşlarıyla ellinci doğum gününü kutluyor

Resim 5.5 – Elena Lagadinova Kongolu bir yoldaşıyla birlikte, 1981

Resim 5.6 – Elena Lagadinova'nın 1988 yılındaki Nijerya ziyareti

Resim 5.7 – Elena Lagadinova ve Kaliforniya Valisi Jerry Brown,
Haziran 2016

YAZARIN NOTU

Hem Rusça hem de Bulgarca, Kiril alfabesiyle yazılan Slav dilleridir. Kiril alfabesiyle yazılan harflerin Latin alfabesiyle gösteriminde yaygın olarak kullanılan birbirinden farklı birçok uygulama var. Kiril alfabesindeki *Й* harfi, Latin alfabesindeki *j*, *i* veya *y* harfleriyle karşılanabiliyor; bu nedenle Aleksandra Kollontay'ın soyadı Kollontaj, Kollontai veya Kollontay olarak yazılabiliyor. Kiril alfabesinin *Я* harfi Latin alfabesindeki bazı harflerin yan yana getirilmesiyle yazılabiliyor: *ja*, *ia*, *ya* veya telaffuzu zor bir ses olan *iâ* gibi. Böylece, Krupskaya'nın soyadı Krupskaja, Krupskaiia veya Krupskaiâ olabiliyor. Yine, Kiril alfabesindeki *Ю* harfi, *ju*, *yu* veya *iu* gibi Latin harfleriyle gösterilebiliyor; bu da Ljudmila, Lyudmila veya Liudmila biçimindeki yazımlara neden oluyor. Genel olarak isimlerin Latin harfleriyle yazılışında tutarlı olmaya çalıştım, ancak maalesef kullandığım İngilizce kaynaklar farklı transliterasyon yöntemlerini benimsediğinden metindeki doğrudan alıntılarda birtakım tutarsızlıklar oluştu. Yine, Troçki veya Tolstoy gibi bilinen isimlerin Latin alfabesiyle yazılışında popüler olan kullanımları benimsemeye çalıştım ve genel olarak okurların daha aşina olduğu Rus isimlerini İngilizceye geçtikleri şekilde kullandım (Lev Tolstoy yerine Leo Tolstoy gibi). Son olarak, bazı Slav dillerinde soyadları, kadına ve erkeğe göre değişen son ekler alır: Lüdmila Pavliçenko'nun evlenmeden önceki soyadı Belova'dır, ancak babasının soyadı Belov'dur. Aynı şekilde, Krupskaya'nın baba soyadı Krupsky, Lagadinova'nınki ise Lagadinov'dur.

Çarlık Rusya'sı dönemindeki tarihler, Jülyen takvimi ve Miladi takvim arasındaki fark nedeniyle Batılı okurlar için genellikle kafa karıştırıcıdır. Avrupa'da Jülyen takvim, MÖ 45'te kullanılmaya başlandı ve yaklaşık on altı yüzyıl boyunca Roma İmparatorluğu ve tüm Orta Çağ Avrupa'sının esas takvimi oldu. Ancak ne yazık ki bu takvimin dayandığı matematiksel ve astronomik hesaplamalarda ufak hatalar vardı; her 128 yılda bir fazladan bir gün çekiyordu. 1582'de Papa XIII. Gregory, Gregoryen [Miladi] denilen yeni bir takvim hazırlanması için bir papalık fetvası yayınladı. Batılı ülkelerin bugün kullandığı takvim, işte bu takvimdir. Ne var ki Rus Ortodoks Kilisesi, Katolik Roma'nın takvim reformunu hiçbir zaman benimsememiş ve Jülyen takvimi kullanmaya devam etmiştir. Bu nedenle, Rus tarihindeki önemli olaylar Jülyen takvimde karşılık geldikleri tarihlere göre adlandırılır; bu durum Batılı okurlarda kafa karışıklığına neden olabilir. Sözelimi, 1917 "Ekim Devrimi" Miladi takvime göre 7 Kasım'da (Jülyen takvime göre 25 Ekim'de) gerçekleşti, "Şubat Devrimi" ise aynı yılın 8-12 Mart (24-28 Şubat) tarihleri arasında yaşandı. Kitapta "Ekim Devrimi" gibi terimler kullanıyorum, ancak verilen tüm tarihler Miladi takvime göredir.

Rus şehri St. Petersburg'un adının 1914'te Petrograd olarak değiştirildiğini belirtelim. Lenin'in 1924'teki ölümünün ardından şehrin adı Leningrad olmuştur. 1991 yılında tekrar St. Petersburg adını alır. Kitapta, bahsi geçen olayların geçtiği döneme bağlı olarak bu adların üçünü de kullanıyorum.

Sovyetler Birliği ve Bulgaristan'ın yirminci yüzyıldaki yönetimlerinden bahsederken "devlet sosyalizmi" ve "devlet sosyalisti" terimlerini kullandım. "Komünist" partiler tarafından yönetilmelerine rağmen her iki ülke de kendisini, ideal toplum biçiminin "komünizm" olduğu Marksist toplumsal gelişme çerçevesinin sosyalizm aşamasında kabul ediyor ve komünizm idealine ulaşmaya çalışıyordu. Henüz mükemmelliğe ulaşmamış mevcut sistemlerini komünist idealden ayırmak için kendilerini "sosyalist" devletler ya da "reel sosyalizm" adını verdikleri düzende

yaşayan toplumlar olarak tanımlıyorlardı. SSCB'nin açılışının Sovyet *Sosyalist* Cumhuriyetler Birliği ve Doğu Almanya'daki iktidar partisinin adının *Sosyalist* Birlik Partisi olmasının nedeni budur. Hiçbir Doğu Avrupa ülkesinde komünizm hedefine ulaşamadı ve hiçbir devlet buna ulaştığı iddiasında bulunmadı; bu nedenle bu terimi kullanmaktan kaçındım. Buna karşılık, Batılı akademisyenler ve politikacılar bu ülkelerden bahsederken “komünist” ve “komünizm” terimlerini kullanmayı tercih eder. Bu iki politik yapı arasında teori ve pratik açısından önemli farklar olmasına rağmen, söz konusu kelimeler bu kitapta geçtikleri hemen her yerde “sosyalist” ve “sosyalizm” şeklinde anlaşılabilir. Yine, kadın tarihi çalışan tarihçilerin Kollontay gibi kadınlardan “sosyalist feminist,” “Marksist feminist” ve “sol feminist” olarak bahsetmesi yaygın bir kullanımdır; halbuki Kollontay yaşamı boyunca “feminist” terimini reddetmiştir. Ben “feminist” demek yerine mümkün olduğunca “sosyalist kadın hakları eylemcileri” ifadesini kullandım. Bu kitabın alt başlığında “feminist” kelimesini kullanmak, Verso'nun pazarlama departmanının aldığı bir karardı.*

Bugün çok daha kapsayıcı şekilde kullanıldıklarını bilmekle beraber, kitaptaki kadın-erkek [*woman-man*], dişi-erkek [*female-male*], anne-baba gibi ifadeler, esas olarak, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda Doğu Avrupa'daki sosyalist kadın hakları eylemcilerinin mücadeleleri bağlamında ifade ettikleri kategorileri işaret etmektedir. Bu eylemciler devrimci çabalarını, heteroseksüel olduğu varsayılan, anne olmak istediği düşünülen ve bugünün terimiyle *cisgender*** [düz cinsiyetli] olarak nitelenen kadınların özgürleşmesine yöneltmişti. O dönemdeki queer, trans ve *nonbi-*

* Türkçe basımda kitabın alt başlığını, yazarın önerisi doğrultusunda, *Beş Devrimci Kadından Dersler* olarak belirledik. Verso basımında alt başlık şöyleydi: *Feminist Lessons from Five Revolutionary Women* (Beş Devrimci Kadından Feminist Dersler). -*Yordam Kitap*

** *Cisgender* (veya “Cis”): Sahip olduğu cinsiyet kimliği, doğumda kendisine atanan cinsiyetle uyumlu olan kişilere denilir. -*çev.*

nary* insanların deneyimleri ve siyasetle kurdukları ilişkileri ele almamamın nedeni konunun önemsiz olması değil, aksine, burada ayırabileceğimden daha fazla ilgiyi hak etmesidir.

Bizzat kaleme aldığım yerlerde, ayrımcı veya benzeri çağdışı ifadeleri kullanmama konusunda duyarlı davranmaya çalıştım, ancak doğrudan alıntı yaptığım metinlerdeki bu gibi ifadeleri oldukları şekilde bıraktım.

Doğrudan alıntılar ve istatistiksel bilgiler için dipnotlar verdim. Okur, atıf yapılan kaynağın, söz konusu edilen terim veya tarihsel olayın ayrıntılarını merak etmiyorsa dipnotları es geçebilir. Önemli Olaylar Çizelgesi, bu beş kadının yaşamlarının Birinci Dünya Savaşı, Rus Devrimi, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş gibi büyük küresel olaylarla nasıl kesiştiğine dair okurlara fikir verecektir.

Bu kitabın tamamı 2020-21'deki Covid-19 kapanmaları sırasında yazıldı. Bu nedenle, kitapta yer verdiğim dört Rus/Sovyet kadın hakkında araştırma yaparken, büyük oranda, dijital olarak erişmenin veya internetten sipariş etmenin mümkün olduğu birincil ve ikincil kaynakları kullandım. Giriş niteliğindeki biyografik metinler, bu beş Kızıl Savaşçı Kadın'ın büyüleyici hayatlarına ancak hızlı bir bakış sağlıyor. Dipnotlarda ve İleri Okuma Önerileri'nde verilen pek çok kaynak, daha derinlemesine bilgi arzu eden okurlar için iyi bir başlangıç noktası olabilir.

* Queer, en genel anlamıyla kendini heteroseksüel normun dışında tanımlayan ve bu norma meydan okuyan insanları ifade eder. Esas olarak politik bir kavramdır.

Trans, cinsiyet kimliği doğumda kendilerine atanan ve varsayılan cinsiyetle uyumlu olmayan kişiler için kullanılan şemsiye bir terimdir. Düz (cis) cinsiyetli olmayan insanları ifade eder.

Nonbinary (Tr. İkilik dışı) terimi ise kendilerini geleneksel kadın ve erkek kategorileri içinde tanımlamayan, ikili cinsiyet rejimini reddeden kişilerin cinsel kimliğini ifade eder. -çev.

ÖNEMLİ OLAYLAR ÇİZELGESİ

- 1861 – Rusya’da serflik kaldırıldı
- 1863 – Nikolay Çernişevski’nin *Ne Yapmalı?* romanı yayımlandı
- 1869 – Nadejda Krupskaya doğdu
- 1870 – Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) doğdu
- 1872 – Aleksandra Kollontay doğdu
- 1874 – İnessa Armand doğdu
- 1878 – Bulgaristan Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılıp bağımsızlığını ilan etti
- 1881 – Rus Çarı II. Aleksandr suikasta uğradı
- 1894 – Lev Tolstoy’un *Tanrının Egemenliği İçinizedir* kitabı yayımlandı
- 1905 – Rusya’da Kanlı Pazar yaşandı
- 1914 – Birinci Dünya Savaşı başladı
- 1916 – Lüdmila Pavliçenko doğdu
- 1917 – Rusya’da Şubat Devrimi / Çar’ın tahttan feragat etmesi
Lenin, Krupskaya, Armand ve Kollontay’ın sürgünden Rusya’ya dönüşü Rusya’da Ekim Devrimi / Lenin ve Bolşevikler iktidarı ele geçirdi
- 1918 – Brest-Litovsk Barış Antlaşması sonrasında Rusya büyük toprak kaybı yaşayarak Birinci Dünya Savaşı’ndan çekildi
Birinci Dünya Savaşı sona erdi, İttifak Devletleri mağlup oldu
- 1919 – Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht Almanya’da katledildi
- 1920 – İnessa Armand öldü
- 1923 – Rusya’daki iç savaşı sona erdi
- 1924 – Vladimir Lenin öldü
- 1930 – Elena Lagadinova doğdu
- 1933 – Hitler Alman Şansölyesi oldu
- 1939 – İkinci Dünya Savaşı başladı
Nadejda Krupskaya öldü
Molotov-Ribbentrop Antlaşması (SSCB-Almanya Saldırmazlık Paktı) imzalandı

- 1941 – Bulgaristan, Üçlü Pakt'ı imzalayarak Mihver Devletleri'ne katıldı
Almanya Sovyetler Birliği'ni işgal etti, bunun üzerine Sovyetler
Birliği Mihver Devletleri'ne savaş ilan etti
Lüdmila Pavliçenko keskin nişancı olarak Kızıl Ordu'ya katıldı
Elena Lagadinova Bulgar partizanlarına yardım etmeye başladı
- 1942 – Lüdmila Pavliçenko Birleşik Devletler, Kanada ve Büyük
Britanya'yı ziyaret etti ve Eleanor Roosevelt'le dostluk kurdu
- 1944 – Elena Lagadinova Bulgaristan'ın en genç kadın partizanı oldu
Bulgaristan'da 9 Eylül Darbesi/Ayaklanması
Bulgaristan İkinci Dünya Savaşı'nda taraf değiştirdi
Normandiya Çıkarması (D-Günü)
- 1945 – İkinci Dünya Savaşı sona erdi
- 1952 – Aleksandra Kollontay öldü
- 1956 – Nikita Hruşçov, Stalin'in suçlarını sergilediği Gizli Konuşma'sını
yaptı
- 1968 – Elena Lagadinova Bulgar Kadın Hareketi Komitesi'nin başkanı
oldu
- 1974 – Lüdmila Pavliçenko öldü
- 1975 – Elena Lagadinova, Mexico City'de düzenlenen Uluslararası
Kadın Yılı için Birleşmiş Milletler Birinci Dünya Kadın
Konferansı'nda Bulgar delegasyonuna başkanlık etti
- 1985 – Elena Lagadinova, Kenya'nın Nairobi kentinde düzenlenen
Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı'nda Bulgar
delegasyonuna başkanlık etti
- 1989 – Berlin Duvarı yıkıldı
Bulgaristan'daki devlet sosyalizmi sona erdi
- 1990 – Elena Lagadinova emekli olmaya zorlandı
- 1991 – Sovyetler Birliği dağıldı ve Soğuk Savaş sona erdi
- 2017 – Rus Devrimi'nin yüzüncü yılı
Elena Lagadinova öldü

GİRİŞ

BURJUVA FEMİNİZMİ VE HUZURSUZLUKLARI

“Cinsiyet ve Sosyalizm.” 2003 yılında üniversitede vermeye başladığım dersin adı buydu. Farklı disiplinlerden bir grup öğrenciyle on dört-on beş hafta süresince kapitalizm, sosyalizm ve kadınların özgürleşmesi arasındaki ilişkiye dair dönem boyunca devam eden tartışmalara giriştik. Yirmi yıl kadar önce, Maine’deki küçük bir üniversitede lisans düzeyinde bu dersi vermeye başladığım sırada, bir siyasi ideoloji olarak sosyalizm büyük ölçüde tarihin çöplüğüne gönderilmişti. 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasının ardından, Batı’nın zafer çöşküsünün, Clinton dönemi ekonomi politikalarının ve görkemli 90’ların *dot-com* balonunun, liberal demokrasinin ve kapitalizmin “tarihin sonu”nu temsil ettiği iddiasını doğruladığı söylendi.⁴ Batı Avrupa’nın sosyal demokrat ülkeleri bile sosyal güvenlik ağlarını daralttı, kamu harcamalarını ve işçi haklarını koruyan yasaları budadı. 1995 yılında, Birleşik Krallık’ta İşçi Partisi’nin lideri Tony Blair partinin tüzüğündeki (üretim araçlarının ortak mülkiyetini öngören) 4. Madde’yi kaldırarak partinin yarı Marksist nitelikteki kökenlerini terk etti. Böylece, “cinsiyet ve sosyalizm” üzerine verdiğim tuhaf ders, modasının geçtiği düşünülen ütöpik bir projeye, geriye dönük bir bakıştan fazlası değildi.

2017’de Pennsylvania Üniversitesi’ne geçtiğimde siyasi bağlam da değişmişti. Küresel finans krizi, Wall Street’i İşgal Et ey-